The investigation at Miesto Sq. 1–17

A field evaluation was conducted at Miesto Sq. 1–17 in the city of Joniškis. A 25 cm thick cultural layer with 17th–19th-century finds was recorded in test pit 3. Test pits 1, 2, and 4–7 contained a disturbed late 19th – early 21st-century, 30–45 cm thick cultural horizon layer (Fig. 1), in which coins, seals, potsherds (Fig. 2), construction waste, and brick rubble were fo und. During the survey of 2372 m² on the grounds, a late 19th–20th-century cultural layer was recorded and a fragment of stone paving was unearthed.

KAUNAS

Mindaugas Bertašius

Nemuno gatvė 19

Tirtas sklypas yra Kauno senamiesčio R dalyje, kvartalo 28 viduryje, tarp Puodžių ir Nemuno gatvių. Kvartalas ribojamas nuo seniausių laikų žinomos Nemuno gatvės Š, Puodžių gatvės P, Smalininkų gatvės V ir Šilutės gatvės R. Nemuno gatvės tyrimai atskleidė jos raidą nuo XIV–XV a. sandūros. Radiniai perduoti į KMM.

Nemuno gatvės kraštinė kvartalo ribose imta užstatinėti nuo XVI a., plečiant suplanuoto miesto teritoriją R pusėn, kai kvartalas įgavo dabartines ribas. Istorinės žinios apie sklypą siekia XIX a. vidurį, minimi įsigyjamo namo savininkai (1878 m.). 1903 m. sklype prie Nemuno gatvės pažymėtas medinis vieno aukšto namas su priestatu, kieme stovėjo keli mediniai pastatai, o didelę valdos dalį užėmė sodas. Šioje senamiesčio dalyje vyravo kaimiško sodybinio tipo užstatymas. Visi minėti pastatai nugriauti XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Šiek tiek žinių apie tiriamą sklypą suteikia istoriniai Kauno miesto planai. Sklypą iš P ribojanti dabartinė Puodžių gatvė nuo XVI a. vadinama Odminių (*Garbarska*) gatve. Pro sklypo Š kraštą senojo kelio link ėjo Vilniaus atšaka – Nemuno gatvė.

Tyrimai sklype vykdyti ir anksčiau. 1988 m. buvo atliekami žvalgomieji tyrimai, taip pat gretimuose sklypuose V pusėje (Nemuno g. 21), R pusėje (Nemuno g. 17) 2006, 2013 m. buvo atliekami archeologiniai tyrimai. Šių tyrimų metu nustatyta, kad sklype susidaręs 1,2–1,7 m storio kultūrinis sluoksnis, žmonių veiklos pėdsakai datuojami nuo XVI a. Paviršiuje susidaręs apie 60–80 cm storio archeologinės vertės neturintis išlyginamasis sluoksnis. 2013 m. gretimame sklype prie Nemuno gatvės buvo aptikti XVII–XVIII a. užstatymo pėdsakai.

Ruošiantis daugiabučio gyvenamojo namo statybai, 2014 m. birželio–rugpjūčio mėnesiais sklype Nemuno g. 19 buvo atlikti detalieji tyrimai. Jų metu iškastos 22 įvairaus dydžio tyrimų perkasos (nuo 6–8 m² iki 70 m² dydžio), kurios išdėstytos jungiant jas vieną prie kitos ir apeinant 1988 m. tyrimų šurfus bei suardytas kultūrinio sluoksnio vietas (komunikacijos, statybinių atliekų sąvartynai ir duobės). Detaliųjų tyrimų metu ištirtas daugiau nei 520 m² plotas, apie 200 m² plote anksčiau vykdytų darbų vietose atlikti žvalgymai. Žvalgymai apėmė ankstesnių tyrimų šurfų vietas, pamatų tvarkymo vietas tiriamo ploto V ir R pakraščiuose, prie jau stovinčių namų sienų. Tyrimų perkasos išdėstytos visame tyrimų plote, jų dydį bei išdėstymą lėmė ankstesnių šurfų vietos, statybinių sąvartų vietos, grunto sandėliavimo bei esamų komunikacijų vietos. Tyrimų metu nustatyta, kad sklypo vietoje paviršius labai pakeltas XX a. pabaigoje – XXI a. pradžioje. Tai susiję su žmonių veikla – neužstatytą ir porą dešimtmečių

visiškai apleistą sklypą palaipsniui užpilant buitinėmis ir statybinėmis atliekomis paviršius buvo palaipsniui keliamas.

Pradedant tyrimus buvo gana sudėtinga apibrėžti dabartinį paviršių. Čia buvo verčiamos atliekos, 2013 m. vykdant statybas gretimame sklype čia sandėliuotas gruntas. Įvairiu metu jis buvo nukasamas, stumdomas, vėl sukasamas. Tad sklype Nemuno g. 19 paviršius buvo ženkliai pakeltas, dirvožemio paviršiuje priplūkta įvairių statybinių atliekų. Ši paviršinė dalis buvo nukasama mechanizuotai, ji buvo labai netolygaus storio. Paaiškėjo, kad kai kuriose vietose sklypo Š dalyje stumdant gruntą buvo pažeista ir kultūrinio sluoksnio dalis. Pradedant tyrimus žemės paviršius tiriamame sklype buvo apie H_{abs} 28,20–28,40 m.

Tyrimų metu daugelyje vietų fiksuotas pirminis paviršius, tačiau jis yra neryškus. Perėjimas iš sluoksnio į įžemį yra palaipsnis, kai kada buvo sudėtinga apibrėžti aiškią įžemio paviršiaus ribą. Pastebimai ryškesnė riba tarp įžemio ir sluoksnio nustatyta sklypo Š dalyje, arčiau Nemuno gatvės. Įžemis pasiektas visose perkasose (išskyrus perkasą 6, kur buvusi šiukšlių duobė). Jis fiksuotas apie H_{abs} 26,60–27,30 m (dabartinis lygis H_{abs} 28,40 m). Įžemį sudaro rusvai rausvas priesmėlis arba rusvas ar pilkšvas priemolis, kai kur gelsvesnis smėlis. Giliau guli geologinis sąnašinio žvyro sluoksnis. Pirminis paviršius, tolstant nuo Nemuno gatvės palengva žemėjo P pusėn, žemiausias fiksuotas sklypo viduryje ir sklypo P dalyje. Pirminis paviršius pastebimai aukštesnis buvo Nemuno gatvės vietoje ir apie 15 m pločio juostoje prie gatvės, sklypo Š dalyje. Čia jo būta beveik lygaus, o tolyn į sklypo gilumą paviršius ėmė žemėti. Čia įžemį sudaro rusvai rausvas priesmėlis, kai kur gelsvesnis smėlis, sklypo P dalyje įžemį jau ima formuoti ir priesmėlis, vietomis priemolio intarpai. Panaši įžemio struktūra būdinga visai pagrindinei Kauno senamiesčio daliai.

Virš pirminio paviršiaus susidaręs 1,1–1,8 m storio natūraliai klostęsis sluoksnis. Nors fiksuotas visose tyrimų vietose, jis išlikęs tik dalinai. Remiantis tyrimų duomenimis galima teigti, kad sluoksnio storis nežymiai mažėja P pusėje, artėjant prie Puodžių gatvės, ir gerokai mažėja sklypo dalyje prie Nemuno gatvės. Viršutinę sluoksnio dalį (iki 5 cm storio) Š krašte prie Nemuno gatvės ir iki 80 cm vidurinėje bei P sklypo dalyse sudaro archeologinės vertės neturintis sluoksnis – XX a. laikotarpiu susidarę buitinių šiukšlių ir pilto grunto supylimai. Šis sluoksnis fiksuotas visose perkasose, daugelyje perkasų šis sluoksnis sunaikintas įvairiausių perkasimų įrengiant buitinių šiukšlių duobes, tokiais perkasimais apardytas ir gilesnis sluoksnis (komunikacijų tinklų grioviai – perkasose 5, 13, 21, 22, buitinių atliekų duobės – visose perkasose, statybinių medžiagų sąvartos – perkasose 5, 10, 15, 22).

Po paviršiniu šiukšlių sluoksniu rastas XV–XIX a. pradžia datuojamas kultūrinis sluoksnis. Daugelyje perkasų sluoksnyje ryškiai išsiskiria keli horizontai: I – siejamas su ankstyviausiu apgyvendinimo laikotarpiu, datuojamas XV–XVI a. viduriu; II – siejamas su mūrinio rūsio statyba ir kiemo infrastruktūros įrengimu (kiemo grindinys), datuojamas XVI a. II puse – XVII a. viduriu; III – siejamas su miesto smukimo laikotarpiu, sklypo apleidimu, mediniais pastatais įvairiose sklypo vietose, datuojamas XVII a. pabaiga – XIX a.; IV – datuojamas XIX–XX a. Šie horizontai gerai matomi sklypo Š dalyje, prie Nemuno gatvės, kur nuo XVI a. fiksuoti užstatymo pėdsakai.

Remiantis apibendrintais tyrimų duomenimis galima teigti, kad sluoksnis nežymiai plonėja Š pusėje, artėjant prie Nemuno gatvės.

Tačiau šioje dalyje jo struktūra sudėtingesnė, galima išskirti keletą kultūrinių horizontų su charakteringais dirbiniais, statybų pėdsakais. Sklypo P dalyje sluoksnio struktūra labai paprasta. Tai ištisinis daržui būdingo dirvožemio sluoksnis, kuriame neįmanoma išskirti atskirų kultūrinių horizontų. Tad aptariant apatinę sluoksnio dalį, sklypo raidą reikėtų skaidyti į 2 dalis – sklypo Š ir P dalis. Sklypo Š dalyje (perkasos 7, 9, 10, 11, 20, 21, 22) aptikta sudėtingesnė sluoksnio raida, su ryškiais kultūriniais horizontais, įvairių laikotarpių užstatymo pėdsakais, gausia buitine keramika ir gamybiniais radiniais. Pradinį miesto raidos etapą čia atspindi 15–20 cm storio palyginti vientisas juodžemis. Kai kur sluoksnio paviršinėje dalyje pastebėti smulkūs plytų trupiniai, įsimaišo geležies šlako gabalėlių. Sklypo P dalyje (perkasos 1, 2, 13, 14) apatinė sluoksnio dalis visiškai sutampa su aukščiau esančia sluoksnio struktūra.

Daugumoje perkasų surasta arti tūkstančio XV–XVIII a. datuojamų radinių – keramikos šukių, koklių, 8 XVI–XIX a. monetos, geležies šlako gabalai. Ypač gausu radinių perkasose 3, 7, 16, 17, 21, 22. Daugumą sudaro XVI a. II pusės – XVII a. pradžios laikotarpiui būdingi radiniai. Dalis keramikos dirbinių rasta natūraliai susidariusioje sluoksnio struktūroje, tačiau labai daug jų aptikta ūkinės veiklos vietose – sklypo gilumoje buvusioje nuotekų duobėje, patalpos vietoje, prie gamybinių įrenginių.

Perkasose 20–21 ties įžemio riba rasta gamybinės veiklos pėdsakų – apardytų ugniaviečių kompleksas ir ūkinio kamino pamatas (1 pav.). Pamatas yra kvadrato formos, mūrytas iš plytų. Kaminas būdingas Žemaitijos pastatams, apatinėje dalyje buvo įrengiama platesnė ertmė, galėjusi būti apie 1,2–1,5 m pločio. Apie tokio kamino buvimą sename apleistame medi-

1 pav. Ūkinio kamino pamatas sklypo Š dalyje perkasoje 20. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 1. The industrial chimney foundation in trench 20 in the N part of the plot.

2 pav. Mūrinio rūsio fragmentas perkasoje 10. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 2. A fragment of masonry basement, trench 10.

niame name prie Nemuno gatvės pasakojo aplinkiniai gyventojai. Pastatas galėjo būti išlikęs nuo XVIII a. Jis nugriautas XXI a. pradžioje. Archeologinių tyrimų metu rasti aplink minėtą kaminą pusračiu išsidėstę 5 ugniaviečių pėd-

3 pav. Rūsio skliauto fragmentas su šviesliangio sienele ties sklypų riba perkasoje 5. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 3. A fragment of basement vault with a skylight wall in trench 5 at the plot's boundary.

sakai. Preparuojant ugniavietes kai kuriose jų rasta labai daug geležies šlako gabalų, geležies dirbinių fragmentų. Kitose panašių dirbinių gerokai mažiau arba beveik neaptikta. Ugniavietėms būdinga lėkšta nežymiai įgilinta forma, pelenų su degėsiais pripildyta žeme ir šlaku sluoksnis yra iki 10–15 cm storio. Spėta, jog tai gali būti kalvės pėdsakas. KTU doc. dr. Jonas Navasaitis patvirtino minėtą spėjimą. Jis nustatė, jog ugniavietėse rastas kalvės darbo metu susidarantis šlakas, taip pat rasta ir spalvoto metalo lydinio pėdsakų. Ugniaviečių išsidėstymas aplink kaminą (jos nutolusios tam tikru atstumu) yra būdingas ilgą laiką veikusios kalvės požymis. Ši vieta siejama su ilgą laiką egzistavusia gamybinės veiklos (lydytas spalvotas metalas, apdirbtas kaulas) vieta. Ji datuojama nuo XVI a.

Perkasose 1, 2, 4, 5, 7, 9, 10, 20, 21, 22 rasta buvusio užstatymo pėdsakų. Daugiausia tai XVII–XX a. stovėjusių medinių pastatų pamatų fragmentai. Perkasose 5 ir 10 fiksuoti mūrinio rūsio fragmentai (2 pav.) reprezentuoja svarbų istorinės miesto raidos etapą. Tyrimų metu

atkasti du išlikę pastato kampai. Remiantis kultūrinio sluoksnio stratigrafija ir radiniais rūsio pamatas datuojamas XVI a. II puse. Tai charakteringas to laikotarpio statinys – mūrinio svirno su rūsiu liekanos. Tokie svirnai būdingi Kauno miesto vėlyvosios gotikos laikotarpio etapui. Jie statyti toliau nuo gatvės, nes prie gatvės paprastai būdavo medinis (arba fachverkinis) gyvenamasis namas. Tokį pastatą sudarė rūsys ir vieno ar dviejų aukštų mūrinis pastatas virš jo. Svirnas pastatytas ant dabartinių dviejų sklypų ribos, didesnė jo dalis patenka į gretimą R sklypą. Tai leidžia manyti, jog svirno statybos metu sklypų riba nesutapo su dabartine. Tai patvirtino ir 2013–2014 m. šio bei gretimo sklypo tyrimai. Jų metu rasti medinių prie gatvės stovėjusių gyvenamųjų namų pamatai, nustatyta XVI–XVII a. egzistavusi sklypų riba. Tyrimai atskleidžia, kad svirnas pastatytas gretimame istoriniame R pusėje buvusiame sklype, glaudžiant jo sieną prie sklypo ribos. Pamatas mūrytas iš plytų, kai kur įterpiant stambius akmenis (2 pav.), mūras kokybiškas – plytos dėtos tvarkingai išlaikant gotikinį raštą (ilginių ir trumpinių ritmą), geras ir tvirtas kalkinis skiedinys, siūlės vienodo storio, pamato išorėje siūlės užlygintos (!). Plytos stambokos, toks mūrijimo būdas būdingas XVI a. laikotarpiui.

Viršutinė (iki 20 cm gylio Š kampe ir 60 cm gylio P kampe) pamato dalis dėl vėlesnių perkasimų apirusi – trupa ir byra. Ypač tai pasakytina apie P kampą – čia visiškai nuardyta dalis ties švieslangiu. Gilesnė dalis gana tvirta. Pamato storis yra 80 cm (P dalis) – 92 cm (Š dalis). Elementus sudaro rūsio siena su paviršiaus apdaila. Sienos paviršiaus altitudė P kampe yra apie H_{abs} 26,75 m, Š kampe apie H_{abs} 27,25 m. Taip pat yra išlikęs vidinio rūsio skliauto fragmentas su švieslangio sienele (3 pav.).

Tiek 1988 m., tiek ir 2014 m. tyrimų metu daugelyje vietų fiksuotas lauko akmenų grindinys. Jis datuojamas XVI a. pabaiga – XVII a. I puse. Akmenų grindinys įrengtas didelėje kiemo dalyje, šiuo metu išlikęs fragmentiškai. Jis klotas iš įvairaus dydžio akmenų, su labai ryškiomis ir taisyklingomis valdą išilgai ir skersai kertančiomis vandens nuolaidomis, su nežymiu nuolaidumu sklypo P dalies link. Grindinio paviršius buvo lygus, su nežymiu nuolydžiu P kryptimi. Pradžioje nuolaidos buvo tiksliai suformuotos iš stambių panašaus dydžio akmenų (4 pav.). Šiomis stambių akmenų eilėmis visas grindžiamas plotas suskaidytas į tam tikro dydžio kvadratus ar apie 1,5x1 m; 2x1 m; 2x2 m dydžio stačiakampius. Vėliau grįsta kvadratų erdvė – pirmiausia panaudoti stambesni akmenys, o užbaigta kiekvieno plotelio centrine dalimi, kurioje panaudoti smulkiausi akmenys juos tankiai suspaudžiant. Toks didelis vientisas išgrįstas sklypo plotas liudija daugiau ūkinę sklypo paskirtį, intensyvų judėjimą.

Sklypo gilumoje buvo įrengta nuotekų duobė, kuri ir fiksuota perkasoje 17. Grindinys kaip tik baigiasi ties duobės kraštu, matyti nežymus nuolaidumas. Sprendžiant iš sluoksnio stratigrafijos, duobės naudojimas siejamas su akmenimis grįsto kiemo laikotarpiu. Greičiausiai duobė žymi ūkinio kiemo P kraštą, čia pasibaigia grindinys, šia kryptimi veda vandens nuolaidos. Duobė viršuje yra apie 2,15 m skersmens, nuo grindinio paviršiaus ji yra 2,3 m gylio (jos dugnas pasiekia H_{abs} 24,62 m). Ji taisyklingos kibiro formos, stačiomis sienelėmis ir lygiu dugnu (5 pav.).

Sluoksnio struktūros ir radinių tyrimų rezultatai labai papildė informaciją apie šios Kauno senamiesčio dalies raidą. Šioje vietoje buvo įrengta miestiečio posesija su labai tvarkinga kiemo infrastruktūra (nuotekų duobė, kiemo

4 pav. Kiemo grindinys sklypo Š dalyje perkasoje 10. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 4. Courtyard paving in trench 10 in the N part of the plot.

5 pav. Taisyklingos formos nuotekų duobės perkasoje 17 pjūvis. M. Bertašiaus nuotr.

Fig. 5. The section of the sewer pit, which has an orderly shape, in trench 17.

grindinys). Taip įrengtos posesijos būdingos vokiečių apgyventai senamiesčio PV daliai. Prie gatvės stovėjo medinis namas ir gamybinis pastatas – kalvė, greičiausiai greta būta ir kitų gamybinių įrenginių. Gyvenamasis namas XVI–XIX a. kelis kartus perstatytas – tai liudija skirtinga pamatų struktūra sluoksnyje. XVI a. II pusėje sklypo gilumoje, už gyvenamojo namo buvo pastatytas mūrinis svirnas, vėliau svirno gale pristatyta gamybinė krosnis su ugniasiene. Svirno statybai naudotos gotikiniam laikotarpiui būdingos stambios plytos. Didžioji sklypo dalis buvo tvarkingai išgrįsta akmenų grindiniu, ties sklypo viduriu įrengta nuotekų duobė. Preparuojant duobę surinkta daug keramikos dirbinių fragmentų, paimti mėginiai paleozoologiniams tyrimams.

Nemuno St. 19

A plot in the E part of the Nemuno St. 19 in Kaunas old town was excavated. The plot's quarter formed in the 16th century but the surrounding network of streets started forming in the 15th century. During the investigation, 22 trenches of various sizes (a total of 520 m^2) were excavated. It was determined that the discovered 1.1–1.8 m thick layer was everywhere. Nearly a thousand sherds of 16th–18th-century pottery, eight 16th–19th-century coins, and pieces of iron slag were collected.

The investigation results supplemented information about the development of this part of Kaunas old town. At this site stood a residence with good courtyard infrastructure (sewage pit, paving) (Fig. 1). Similarly equipped residences were characteristic of the German inhabitants in the SW part of the old town. Beside the street stood a wooden home and an industrial building, i.e. a forge. Other industrial structures were probably also nearby. The res-

idential house was rebuilt several times during the 16th–19th centuries as is attested by a different foundation structure in the layer. In the second half of the 16th century a brick granary was constructed behind the home at a distance from the street. The granary was characterised by a very orderly brick wall, flush joints, and Gothic bond; later an industrial stove with a firewall was built at one end of the granary. Large bricks characteristic of the Gothic period were used in the construction of the granary (Fig. 2). Most of the plot had orderly stone paving created using various-sized cobbles (Fig. 4). The surviving fragments allow the paving technique to be reconstructed (Fig. 3). A sewage pit had been created in the middle of the plot, the courtyard paving sloping down towards the pit as did the rainwater gutters. A large quantity of pottery artefact fragments were collected in excavating the pit and samples were taken for paleozoological investigation.

Algirdas Juknevičius

Didžioji gatvė 12

2013–2014 m. Kėdainių senamiestyje tyrinėtas rūsys po namu Didžioji g. 12 (1 pav.). Rūsys lokalizuotas 2013 m., namo PR patalpoje įlūžus betoninei grindų perdangai. Rūsį namo savininkai ketina restauruoti, o namą – rekonstruoti. Iš viso rūsyje buvo iškasta apie 30 m^3 statybinio laužo, supilto į jo patalpą per 1984 m. dabartinio namo Didžioji g. 12 statybą (2 pav.). Ištirtas bendras 16,6 m^2 plotas, atidengtas ir restauravimui parengtas XVII a. I pusėje išmū-

1 pav. Namo Didžioji g. 12 Kėdainių senamiestyje situacija. A. Juknevičiaus brėž.

Fig. 1. Situation plan of the house at Didžioji St. 12 in Kėdainiai old town.

